

Лекція 8. СТИЛЬ І МОВА НАУКОВИХ ТЕКСТІВ

Специфіка наукового стилю:

- широке використання наукових і технічних термінів; вузькоспеціальні терміни слід вводити з визначеннями і, при необхідності, формулами (приклад: "тут під терміном "коефіцієнт використання навантаження" розуміється відношення реалізованої без прослизання гальмівної сили до динамічного навантаження на колесо: $q = F_T / G_{\text{кд}}$ "); пам'ятати, що багато термінів зафіксовані стандартами й можуть мінятися: за стандартом на СІ термін "струм" замінений раніше розповсюдженим терміном "сила струму";
- безособова форма пропозицій (не "я зробив", а "було зроблено");
- більше строгий порядок слів у пропозиції, чим у звичайній мові;
- більше широке використання складних речень, але із дотримання міри – поки це сприяє точності викладу, але не затемнює зміст.

Чого варто уникати:

- надмірної кількості й накопичення підряд віддієслівних іменників, особливо таких, що римуються; замість них по можливості використати дієслова; приклад: погано – "для визначення прискорення проведені вимірювання зусиль"; краще – "щоб визначити прискорення, вимірялися зусилля" (Пушкін: "глаголом жги сердца людей"; сердца палити можна дієсловом, а віддієслівним іменником можна тільки сушити); дієслова завжди краще давати в прямій (не поворотній) і активній, а не пасивній формі. Поворотну форму (із часткою "ся") рекомендується використовувати, коли йдеться про процеси, що відбуваються без участі людини ("на повітрі речовина розкладається"); якщо ж мова йде про дію або процес, виконувану людиною або з її ініціативи, рекомендується ставити дієслово без частки "ся", у третій особі множини, навіть якщо мова йде про роботу автоматичного пристрою ("отриману речовину розкладають").
- надмірної кількості дієприслівникових і дієприкметникових зворотів;
- суґубо розмовних слів і технічного жаргону (не "баранка", а "кермове колесо"; не "ручник", а "стоянкове гальмо", не "граната", а "ШРУС");
- надмірної кількості іноземних термінів при наявності українських (російських) еквівалентів ("гровер" – "пружинна шайба"; "рокер" – "коромишло"); однак слідкувати за стандартами на термінологію (не "несправність", а "дефект");

- стилістично (емоційно) насичених слів (у доповіді можна, але в міру).

Текст доповіді для усного оголошення завжди ближче до природної мови. Але вже тези доповіді потрібно писати строго.

Чим цікавіше й змістовніше робота, тим простіше і ясніше треба її викладати, щоб зміст не втратився за псевдонауковою складністю.

Нікола Тесла: Сучасні вчені мислять глибоко, замість того щоб мислити ясно. Щоб мислити ясно, потрібно мати здоровий розум, а мислити глибоко можна й будучи зовсім божевільним.

Бесіда Ричарда Фейнмана зі стенографістом

"Я – стенографіст і друкую все, про що тут говорять. Коли говорять всі інші, я друкую, не розуміючи ні слова. Але щоразу, коли встаєте ви, я розумію все, що ви маєте на увазі. Тому я й подумав, що ви просто не можете бути професором!"

При редагуванні тексту необхідно ретельно вичистити його від неоднозначних слів і фраз. Сенека: "Ми повинні писати не так, щоб нас можна було зрозуміти, а так, щоб ми неможливо було не зрозуміти".

Найсудорішим образом стежити за дотриманням правил орфографії й пунктуації. Граматичні помилки можуть викликати у читача негативну реакцію і неприйняття тексту ще до того, як читач зрозуміє, про що мова йде. Неправильна пунктуація найчастіше спотворює зміст фраз.

Перевіряти й перевіряти ще раз по словниках малознайомі слова. Багато хто каже "більше оптимальний", "менш оптимальний", хоча "оптимальний" – це "найкращий" (для даного сполучення вимог, умов) і тому не має ступенів порівняння. Не плутати близькі по звучанню терміни: "абсорбція" й "адсорбція", "детермінант" й "дискримінант", "випробування" й "апробація" (офіційне схвалення, наприклад, нових ліків; апробація наукової праці відбуваються в ході її публікації й, особливо, доповідей на конференціях і нарадах). Завжди мати під рукою словник іноземних слів, енциклопедичний словник або енциклопедію, тлумачні словники, а також орфографічний словник (всі ці словники можна знайти в електронному виді).

Дуже уважно ставитися до зауважень редактора: навіть якщо редактор неправий по суті (наприклад, тому що мало знаком з даною вузькою областю

дослідження), його зауваження вказує, що дане місце написано неоднозначно, незрозуміло або невдало стилістично, а тому його треба змінити.

Всі ключові положення (ідеї, гіпотези, висновки) формулювати дуже чітко й причепливо. Ідеї й гіпотези після формулювання можна докладно розтлумачити.

Слайди до доповіді добре продумати. Не робити занадто густих слайдів із дрібними написами – вони не читаються з аудиторії. Не робити занадто простих і незаповнених слайдів – вони виглядають убого й знижують думку про роботу і її автора. Дуже чітко розділяти на слайдах свій і чужий матеріал, особливо якщо чужі дані ви критикуєте. На слайдах уникати власних або рідких термінів й аббревіатур – слухач-фахівець має зрозуміти ілюстрації ще до ваших пояснень.

Корисно випробувати доповідь або текст на знайомих і родичах, навіть не фахівцях: якщо зрозуміють вони, то фахівці поготів.

Курт Воннегут: Якщо вчений не може пояснити восьмирічному хлопчику, чим він займається, то він шарлатан.

Українська мова. Не довіряти машинному перекладу – комп'ютер може давати безглуздості. Обов'язково перевірити переклад, виправити всі дурості й неточності. Не довіряти випадковим словникам, ні паперовим, ні комп'ютерним. Вищий авторитет – словники, видані під грифом "Академія наук України. Інститут мовознавства імені Потебні". Дуже гарна серія російсько-українських словників наукової й технічної термінології: т.1 Суспільні науки (у т.ч. економіка). Т.2 Хімія. Біологія. Медицина. Том 3. Математика. Фізика. Техніка. Науки про Землю й космос. Ці словники складені з великим тактом і гарним смаком, з повагою до мови, користувача й сучасної науково-технічної мови, без засилля русизмів або полонізмів. Простежується тенденція до інтернаціональної лексики. Наприклад, поряд зі словом "відсоток" допускається також "процент", "стала" – "константа". Під грифом Академії видані також орфографічн